

FAZAKAS LÁSZLÓ

A KOLOZSVÁRI NEMZETI KASZINÓ SZERVEZETI MŰKÖDÉSE A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT

Bevezetés

■ A reformkori magyar kulturális élet fellendülésének köszönhetően egyre több olyan egyesület alakult, amelyek a szellemi élet utáni vágyakozást elégítették ki. A modern nemzetteremtést célzó erőfeszítések és a korszerű alkotmányos állam iránti igények maguk után vonták a kulturális élet centralizációját.¹ Magyarországon az első egyletek 1815 után jöttek létre, 1848-ra már több mint 500 működött, ezek közül 100 Erdélyben. A szabadságharc leverése és a neoabszolutizmus szigorú ellenőrzése komoly hatással volt az egyesületek fejlődésére. A kiegyezést követően azonban újra virágzásnak indult a társasági élet, és ennek következtében 1877-ben már több mint 11 ezer egyesület létezett Magyarországon.²

Kolozsváron a 19. század elején több jelentős olvasóegylet (Könyvtári Egyesület, Reading Club),³ könyvkereskedés és könyvkölcsönző is volt. Azonban a legfontosabb társadalmi intézményeknek a városi kaszinók számítottak, melyek közül a reformkorban kettő is alakult. Az egyik az 1833-ban alapított Kolozsvári Casino, melynek a kezdeményezője Bölöni Farkas Sándor volt,⁴ aki Nyugat-Európában és Észak-Amerikában tett utazásai nyomán vált híressé. Az utazás során gazdag tapasztalatokat gyűjtött, és városába hazaérkezvén hozzákezdett a kaszinó megalapításához.⁵ Béli Ferenc, az egyik alapító tag – Bölöni Farkas utazótársa – az első gyűlésen mondta: „hogyan több honfitársaival Kolozsvárott is egy casino létesítését óhajtván, melynek célja: a miveltebb társalkodás, nemzetiség előmozdítása, a közértelem és közérzés terjesztése”.⁶ A városban csak „*úri casino*” néven emlegették, mivel ide tömörült a nemesség jelentős része. A másik nagy kaszinó a Polgári Társalkodó volt, melyet Tauffer József kezdeményezésére 1837-ben alapítottak, és amelyhez bárki csatlakozhatott, aki a „nemes társalkodást” kedvelő s ártatlan időtöltést és művelődést kereső érett korú férfinak számított.⁷ 1868-ban a kultúra szélesebb körű terjesztése érdekében alakult meg a főleg egyetemi tanárokból álló Kolozsvári Kör,⁸ amely fennállása ideje alatt nagymértékben támogatta a városépítési és városfejlesztési munkálatokat is. A 19. század vége felé a kolozsvári társasági élet válságosabb időszakát éli, annak következményeképpen, hogy a városban létező társadalmi intézmények már nem voltak képesek elég vonzerőt gyakorolni a lakosságra. A helyzet megoldásának érdekében a két legjelentősebb polgári kaszinó tárgyalásokat folytatott, melynek végeredménye egy új egyesület, a kolozsvári Nemzeti Kaszinó megszületése volt.⁹

„A megboldogult Kolozsvári Kör romjain tegnap felépült a Nemzeti Kaszinó Kolozsvárt című társas kör. Az újszülött kedvező kilátások között kezdte meg pályafutását. Már eddig háromszázat meghalad a tagok száma, ami kétségtelenül nagyfokú érdeklődésnek a jele. A hangulat, amely közt az új kaszinó életet nyert, biztató tünete a kolozsvári társadalom előkelőbb körei érdeklődésének és annak a szükségességnek, mely a kaszinót létrehozta. A már évek óta végelegyengülésben sínylődő Kolozsvári Kört immár föl-váltja a Nemzeti Kaszinó Kolozsvárt. Fokozott életkedvvel, egészségesebb szervezettel s talán valami újabb szellemmel is kezd meg a működését, amihez csak szerencsét kívánunk” – írja az *Ellenzék* 1896. május 22-i számában. Az újonnan megalakult egyesület az első világháború kitöréséig folyamatos fejlődésen ment keresztül, és Kolozsvár egyik legfontosabb társadalmi intézményének számított. A háború évei alatt hanyatló

időszak vette kezdetét, amely az impériumváltást követően tovább fokozódott az új hatalmi rendszer erős nyomása következtében.

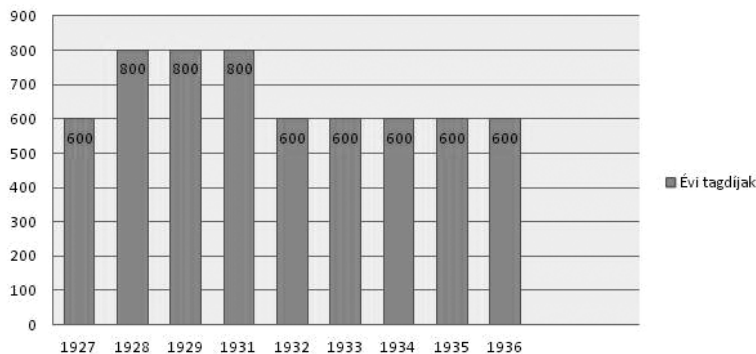
A tanulmány célkitűzése, hogy bemutassa a kolozsvári Nemzeti Kaszinó két világháború közötti működését, szervezeti felépítését és választmányának tisztikarát. A kutatás legfontosabb forrásanyagát a Román Országos Levéltár Kolozs Megyei Igazgatóságán fellelhető Nemzeti Kaszinó iratanyaga, a Román Akadémiai Könyvtár kolozsvári részlegén található dokumentumok, valamint a korabeli kolozsvári sajtótermékekből szerzett információk képezték, útmutatóként pedig Merza Gyula *Száz év története* című könyve segített a tanulmány elkészítésében. Az így összegyűlt adatok feldolgozása révén próbáltam betekintést nyújtani egy olyan társadalmi intézmény tevékenységébe, mely az impériumváltást követően is képes volt egy fontos társasági színteret biztosítani a város magyar lakossága számára.

A kaszinó működése a két világháború között

■ Az első világháború utáni zűrzavaros események hatása döntő befolyással volt a Nemzeti Kaszinó mindennapjaira is. Az impériumváltást követően a tagok létszáma jelentősen lecsökkent. Többen a frontról sem tértek haza, mások a háború elől menekültek el, sokan pedig a későbbi román közigazgatás kiépítésekor váltak munkanélkülivé és kényszerültek elhagyni Kolozsvárt. Ez az elvándorlás elsősorban a városi középosztályt és a hivatalnokréteget érintette, melynek jelentős része Magyarországra menekült.¹⁰ Mindezek ellenére az erdélyi magyarság megőrizte társadalmi felépítését, és a kisebbségi életkeret kialakulása óhatatlanul is tovább formálta és erősítette a társadalom belső struktúráját.¹¹

A Nemzeti Kaszinó vezetősége ezekben a nehéz időkben a belső megújulást tartotta a legfontosabb feladatnak, mert az intézményen belüli egyensúly helyrehozásával próbálták meg visszaállítani a kaszinó társadalmi-kulturális téren betöltött szerepét. Fontos megjegyezni, hogy ez a szerep a háborút követően jelentősen megnövekedett. Ez érthető, ha figyelembe vesszük, hogy a Nemzeti Kaszinó volt azon kevés magyar intézmények egyike, amely viszonylag független tudott maradni, és ezáltal olyan megüresedett társadalmi funkcióit tölthetett be, amely meghatározó volt a kolozsvári magyarság számára.

1922-re a kolozsvári lakosságot sokkoló, hirtelen végbemenő változások hatása (a Monarchia széthullása, Magyarország feldarabolása, idegen uralom stb.) már némileg mérséklődött, ebből kifolyólag a Nemzeti Kaszinó vezetősége megpróbálta újjászervezni az intézmény szervezeti felépítését. A legfontosabb változás a kaszinó működését tekintve az ez év márciusában tartott tisztújító közgyűlésen történt,¹² amikor Nagy Károly református püspököt¹³ elnöknek, dr. Kirchnopf Gusztávot¹⁴ és dr. Jelen Gyulát¹⁵ alelnöknek, dr. Óvári Elemért¹⁶ igazgatónak választották meg.¹⁷ A jobb anyagi viszonyok megteremtése érdekében a közgyűlésen a tagdíjakat 120 lejre emelték.¹⁸ A következő években a tagdíjak további növelését szavazták meg, amelyeknek kifizetése komoly erőfeszítést jelentett az új törvények miatt – a bevezetett földreform, mely a magyar középbirtokosokat pénzügyileg teljesen megkárosította, továbbá pedig a magyar kisipar túladóztatása miatt rengetegen szüntették meg üzemüket¹⁹ – szinte teljesen elszegényedett tagok számára.

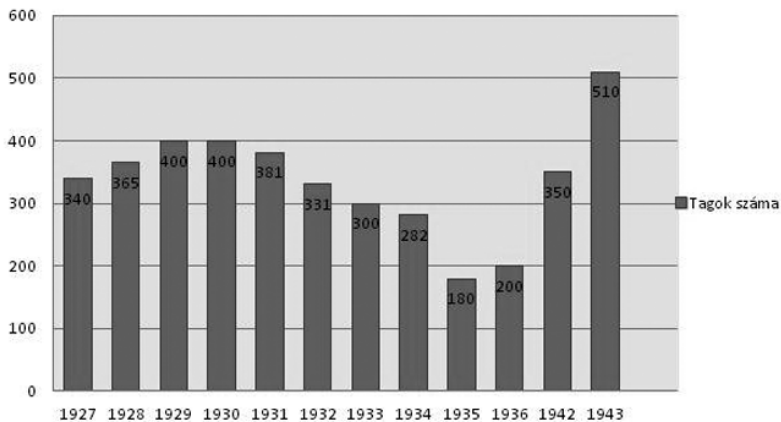

Az újonnan megválasztott elnök első feladatai közé tartozott a kaszinó hatékonyabbá tétele. Decentralizálta az intézményt, ezáltal nagyobb önállóságot biztosított az elnöknek, igazgatónak, gazdának, titkárnak és pénztárnoknak a kisebb jelentőségű gazdasági kérdésekben.²⁰ A kaszinó társadalmi életének felpozícióba emelése érdekében indítványozta, hogy legyenek táncestélyek, melyek pénzügyileg is hasznot hoznának az intézmény számára.²¹ Fontos tárgyalásokat folytattak a kaszinói alapszabályokról, mivel több tag is változtatásokat akart. Novák István pénztáros egy új alapszabály-tervezetet készített, melyet az 1924. július 13-án tartott választmányi közgyűlésen, többek közt dr. Újvárosi Mikós²² határozott fellépése következtében nem fogadtak el.²³ Többen is úgy gondolták, hogy az 1896-ban megfogalmazott alapszabályok az új helyzetben is helytállóak. Így a kaszinót meghatározó legfontosabb alapszabály továbbra is maradt a régi, mely szerint: „Az egylet célja, hogy a társadalom különböző osztályainak érintkezését előmozdítsa, az irodalmat pártolja és általában a közszellemet fejlessze. Testületi működése köréből azonban ki van zárva minden politikai és felekezeti jellegű tevékenység.”²⁴ A kaszinó teljes önálló működéséhez már csak a jogi személyiség megszerzésének kérdése maradt megoldatlan, ez ügy rendezésével Nagy Károly az elnökséget bízta meg.²⁵ Eleve nem lett volna ez kérdés, ha a helyi hatóságok nem hagyják figyelmen kívül a román alkotmány paragrafusait, melyek szerint minden állampolgár részére, függetlenül a nyelvi, faji és vallási hovatartozásától a társulási jogszabadságát biztosítják. Azonban az állami ellenőrzés alá való helyezést tartalmazó rendelkezések módot adtak arra, hogy egyes egyesületek, szervezetek és alapítványok jogi személyiségét a bíróságok megtagadják, vagy pedig megvonják.²⁶ Ilyen körülmények között a kaszinó mint a városi magyarság egyik fontos intézménye nem is számíthatót másra csak saját ügyvédeknek a hatékony bírósági fellépéseire.

A következő hónapok eseményei hatására az intézmény nehéz időszakot kényszerült átélni. A régi alapszabályok szerint a kaszinóban engedélyezett volt a kártyajáték, és az erre vonatkozó belső rendeletek nagy részét a helyi hatóság el is fogadta, egy szabályt azonban már nem lehetett érvényben tartani. A Nemzeti Kaszinó alapszabályának 25. paragrafusa szerint: „A kaszinó helyiségében csak a Nemzeti Kaszinó pecsétjével ellátott kártyákat használhatnak.”²⁷ A hatósági előírások viszont a kártyára monopóliumot állapítottak meg, és csak a monopóliumraktárból vásároltakat lehetett használni. Ennek a pontnak a megsértése miatt hatósági eljárást indítottak az intézmény ellen, melyben a bíróság 109 960 lejes büntetésre ítélte a kaszinót.²⁸ A rossz pénzügyi helyzet és a pénzbírság az intézmény fennmaradását fenyegette, ezért felkérték dr. Jurga Jusztin ügyvédet, hogy próbálja jogi úton meggyőzni a hatóságokat. A peres ügy következtében a kaszinó komoly hatósági megfigyelés alá került, ezért a további kellemetlen helyzetek elkerülése érdekében a helyiségekben hosszabb időre felfüggesztették az italfélék felszolgálatát.²⁹ A jogi folyamatok lassú menete miatt az ügyet dr. Fehér Dezső vette át, kinek sikerült a későbbiekben a pert megnyerni, így az Állami Monopólium Hatóság (Regia Monopolurilor Statului) beszüntette az eljárást. A perköltségek jelentős anyagi forrásokat vontak el a kaszinótól, hiszen csak dr. Fehér Dezső 45 000 lejes honoráriumot kapott az ügy sikeres lebonyolításáért.³⁰

A hatóságokkal vívott sikeres jogi párbaj ellenére nem tartott sokáig a nyugodt kaszinói élet, ugyanis újabb peres ügyek következtek. Először Hirsch Adolf ellen indított jogi eljárást a kaszinó, mert nem volt hajlandó kifizetni a 750 lejes tagdíjartartozását, majd ezt követte a tagok által kilopkodott napilapok ügye. Azonban az újságírói botrányként elhíresült eset volt az, amely jelentős mértékben rontott a Nemzeti Kaszinó presztízsén. A konfliktus egy kaszinói tag, dr. Grois László³¹ és Olajos Domokos³² újságíró között alakult ki. Az utóbbi egy nagyobb társaság jelenlétében olyan jelzőkkel illetve Grois Lászlót, amelyek rendkívül sértőnek számítottak azokban az időkben.³³ Olajos Domokos, az Erdélyi és Bánsági Népkisebbségi Újságírószervezet Klubjának tagja később teljes mértékben elítélte saját erkölcstelen viselkedését, de ugyanakkor kötelességének érezte megindokolni, hogy miért is használta e kifejezéseket. Állítása szerint dr. Grois László tizenkét erdélyi magyar hivatásos újságírót fosztott meg a munkahelyétől, erkölcstelen módszerekkel került az *Ellenzék*³⁴ igazgatói székébe, és lett a lap felelős szerkesztője. Az ügy egyértelműen a kaszinó hírnevének romlásával járt, és a helyzet súlyosbodásának az elkerülése érdekében minél hamarabb rendezni kívánták a dolgot. Végül a feleknek sikerült megegyezniük, és Olajos Domokos visszavonta a vádjait.³⁵

Eközben nagy vesztség érte a kaszinót: Nagy Károly református püspök és elnök elhunyt. Az ő emlékére elrendelték, hogy egy évig senki se tölthesse be az elnöki székét.³⁶ Az intézmény vezetését az akkori alelnök, dr. Jelen Gyula vette át. Ekkor 332 kaszinói tag volt bejegyezve.³⁷ A kezdeti nehézségek elhárítása után Jelen Gyula megpróbált olyan intézkedéseket végbevinni, amelyek kellemesebb tartózkodási hellyé változtatták a kaszinót. Először minden csütörtökön női estélyeket szerveztek, és a jobb hangulat érdekében zongorát és pingpongasztalt szereztek be. Elődjéhez hasonlóan Jelen Gyula is hamar felfedezte az ilyen estélyek pénzügyi vonzatát, ezért elrendelte, hogy minden résztvevő 10 lejt fizessen az esti mulatságokban való részvételért.³⁸ A gyász lejárta után 1927. jan. 30-án a tisztújító közgyűlésen³⁹ megválasztották elnöknek dr. Jelen Gyulát, ki a következő szavakat intézte a hallgatósághoz: „Tisztelt Közgyűlés! Az én helyzetem nagyon szerencsés, mert a megtisztelő közbizalom erőt ad a kezembe, amelyet okosan és alkotmányosan Kaszinónk érdekében fölhasználni, mindenkor élénk kötelességemnek fogok tekinteni. Ez a bizalom az egyik tényező, amire támaszkodni fogok elnöki működésemben, a másik a munka! Ez nem új az én életemben, mert gyermekkorom óta a munka és a kötelesség útját járom! Megengedik az urak, hogy pár szóval kitérjek Kaszinónk életére, és elmondjam gondolataimat erre vonatkozólag. Minden Kaszinónak az adja meg a saját jellegét, hogy milyen társadalmi körből toborzódnak a tagjai. A mi Kaszinónk az intellektuel kenyérkeresők társasága! Az intelligencia és a kenyér mértani arányban távolodtak el egymástól mai nap, és vajmi kevés kivételtől eltekintve, elmondhatjuk, hogy az intelligenciánk küszködve él. [...] Azonban nemcsak a múlt, de a jövőt is kell szolgálunk, igyekeznünk kell tehát a már meglévő házépítési alap fejlesztésére, hogy még mi is megérjük Kaszinónk székházának a fölavatását. Sok a teendő, sok a munka! Ehhez kérem a tisztelt Közgyűlésen megjelent tagtárs uraknak értékes támogatását és áldozatkészségét, mert én csupán az első szolgának érzem magamat ezeknek a céloknak a megvalósításában. Éljen a Cluj-Kolozsvári Nemzeti Kaszinó!”⁴⁰ A februári választmányi közgyűlés alkalmával rögtön nekifogtak a becsületbíróóság felállításának, ezzel is eleget téve a modern követelménynek.⁴¹ Jelen Gyula elnöksége ideje sem volt botrányoktól mentes, röviddel megválasztása után Asztalos Miklós tagot sikkasztással vádolták meg, majd a jogi eljárást követően elítélték. Tovább nehezítette a helyzetet, hogy több kaszinói tagnak nem volt kifizetve az éves tagdíja. Annak érdekében, hogy a kényes szituációt mihamarabb rendezzék, felkérték dr. Ehrlich István titkárt, hogy rendelje el az ügy kivizsgálását.⁴² Itt fontos megemlíteni, hogy olyanra is volt példa, mikor egy részvényes tag jelezte kilépést a kaszinóból, de ennek ellenére a névjegyzékből nem törölték, emiatt papíron továbbra is tagdíjköteles maradt.⁴³

A Nemzeti Kaszinó taglétszáma

1927. aug. 16-án egy választmányi közgyűlésen újra felmerült az alapszabályok megváltoztatásának kérdése. Dr. Gyulai Sándor⁴⁴ választmányi tag szerint a kaszinóban vendégeskedő külföldi állampolgárok nem kapnak egyenlő és megfelelő bánásmódot,

és ennek érdekében kellene új szabályokat bevezetni. Mivel ez a kaszinót rossz fényben tüntette volna fel, Fekete Nagy Béla⁴⁵ elrendelte az eset átvizsgálását, de az alap-szabály módosítását elutasították.⁴⁶

A következő évek újabb nehézségeket hoztak, a rossz pénzügyi helyzet miatt kialakult válságos kaszinói lét megoldása volt a legégetőbb elnökségi feladat. Novák István pénztáros 1930 júniusában előterjesztett pénzügyi jelentése szerint a kaszinó 57 250 lejes tagdíjhátralékkal rendelkezett. (Itt csak példaként említjük, hogy a neves művelődés- és irodalomtörténész Gyalui Farkasnak is 1930-ban 1800 lejes tagdíjhátraléka volt.)⁴⁷ A pénzek beszédese érdekében az adósok névsorát kiadták dr. Sillay István ügyésznek, aki megindította a jogi eljárást.⁴⁸

Jelen Gyula elnökségének ideje alatt, Ehrlich István és Sillay István ügyvédek közreműködésével elérték, hogy a Nemzeti Kaszinót jogi személyként is bejegyezzék, így az intézmény működését veszélyeztető legnagyobb akadályt sikerült elhárítani. A kaszinót érintő másik nagy probléma a taglétszám növelése volt. Ezt Jelen Gyula határozott intézkedései révén rövid időn belül megoldották, így a következő években jelentősen megemelkedett a taglétszám.⁴⁹ 1929-ben már 400 tagja van a kaszinónak, ami mind pénzügyileg, mind pedig a társasági életet tekintve jótékonyan hatott az intézményre. A kedvező feltételek azonban hamar kedvezőtlenekké váltak, ugyanis a korábbi esetekhez hasonlóan most is több tag nem tudta vagy nem volt hajlandó kifizetni a tagsági díjat, ez pedig kisebb belső konfliktusokhoz vezetett. A társasági élet visszaesése és az újabb anyagi gondok hamar az újabb válság közelébe taszították az intézményt.

1935-ben a Nemzeti Kaszinó a megalakulásától számítva addigi legmélyebb válságába került, anyagilag nem volt elég stabilitás, hogy az intézményt kellő hatékonysággal lehessen irányítani, ráadásul rendkívül lecsökkent a részvényesek száma. Azok pedig, akik továbbra is tagként voltak bejegyezve, nem törekedtek arra, hogy befizessék a tagdíj-elmaradásukat.⁵⁰ Ez némiképp érthető is, hiszen az 1929-ben bekövetkezett gazdasági válság következményei jelentősen befolyásolták a tagok pénzügyi helyzetét. Az 1931–34 közötti években tapasztalható gazdasági krízis időszaka alatt az erdélyi magyarság szinte semmilyen támogatást nem kapott a kormányzattól,⁵¹ a magyar bankok sem tudtak hitelhez jutni, emiatt 1935-ig több pénzintézet is kénytelen volt bezárni,⁵² ezeknek együttes hatása tovább rontott a kaszinó helyzetén. Az intézményen belül jelentős számú tagnak jelentett fontos bevételi forrást a birtokaiból származó jövedelem, azonban a mezőgazdasági árak zuhanása és az exportálás lehetetlenné válása olyan értékesítési krízist eredményezett, ami nagyon sokak számára az elszegényedést jelentette.⁵³

A gazdasági válság által kialakult nehéz helyzet leküzdésének az érdekében 1939-ben László Endre⁵⁴ ötletes és korszerű indítványt nyújtott be a kaszinó vezetőségéhez. Az indítvány szerint a kolozsvári Nemzeti Kaszinót Románia összes magyar kaszinójának a csúcshintézményévé kellene tenni, mivel Kolozsvár Erdély kulturális és gazdasági fővárosa, emiatt a romániai magyarság vezetői a magyarságot érintő legfontosabb kérdések megtárgyalására mindig Kolozsvárra jönnek találkozni, és így csatlakozhatnának az intézmény részvényeseinek sorához. Az indítvány továbbá kimondta azt is, hogy az összes romániai magyar jellegű kaszinók egyesülete legyenek a kolozsvári Nemzeti Kaszinónak tagjai azzal a joggal, hogy a vidéki kaszinók írásban igazolt részvényesei Kolozsvárra jövetelük alkalmával itt ugyanazt az otthont találják, mint a kolozsvári kaszinó tagjai.⁵⁵ Az indítvány érthető volt, ugyanis a Nemzeti Kaszinó már nem volt képes további kolozsvári tagokat toborozni, ezért egy országos intézmény létrehozása révén szeretnék volna újjászervezni az egyesületet. Azonban a következő választmányi gyűlésen felszólaló ötletgazda László Endre már nem ragaszkodott annyira a gyors újjászervezéshez, mert az előzetes felmérések alapján a kaszinó nem rendelkezett kellő felszereltséggel és feltételekkel a vidéki tagok elszállásolásához.⁵⁶

A következő évek eseményei, II. Károly király ellentmondásos, egyszemélyes uralkodása és a háború kitörése, majd a második bécsi döntés, amelynek értelmében Észak-Erdély és ezáltal Kolozsvár is visszakerült Magyarországhoz, döntő hatással volt a Nemzeti Kaszinó működésére. A visszacsatolás nagymértékben kedvező hatással volt az intézmény életére. Ez többnyire annak volt tulajdonítható, hogy a kaszinó azon egyesületek közé tartozott, amelyek a román uralom alatt mindvégig megpróbálták a kolozsvári magyarságot összetartani és a magyar kultúrát terjeszteni. Így érthető, hogy

a visszacsatolást követően nagy népszerűségnek örvendett a Kolozsvárra érkező magyarországi hivatalnokok és tisztviselők körében. Az intézmény vezetőinek határozott tudatosságát jellemzi, hogy a Kolozsvárra érkező hivatalnokokat és katonatiszteket azonnal meghívták, hogy csatlakozzanak a Nemzeti Kaszinóhoz, ezáltal próbálták újjáéleszteni a társasági életét; ezenkívül a taglétszám emelése jelentős mértékben javított volna a rossz pénzügyi helyzeten is.⁵⁷

Az 1941 februárjában lezajlott közgyűlésen egy 46 személyből álló csoport (a dokumentumokból nem derül ki a személyek neve) egy határozottan provokatív indítványt nyújtott be a választmányi bizottságnak, amelyben arra szólították fel a Nemzeti Kaszinó vezetőségét, hogy egy új eljövendő korszak ünnepélyesebbé tételének az érdekében azonnal mondjanak le. A múltban számos kellemetlen helyzetet és frusztrációt megélt vezetők nem gondolták volna, hogy valaha is ilyen sértő felszólításnak kell hogy eleget tegyenek. Az indítványról egyértelmű döntés nem született, ennek ellenére elrendelték, hogy minden választmányi tag lehetőséget kapjon a lemondásra, illetve pozíciójának megtartására.⁵⁸ Észrevehető, hogy a hatalomváltás elején a vártnál nehezebben boldogult a Nemzeti Kaszinó. A továbbiakban is több ellentét alakult ki. Az új pénznem, a pengő bevezetése következtében robbantak ki hevesebb viták, mivel nem mindenki számára felelt meg az új átszámított tagdíj, illetve a felvételi díj. Végül havi két pengő tagdíjban és tíz pengő felvételi díjban állapodtak meg.⁵⁹

A következő évben azonban ennél komolyabb problémákkal kellett szembenéznie az intézménynek. Elsősorban a zsidókérdés okozott nagyobb gondot a kaszinó vezetői számára. Dr. Bereczky Ernő volt az, aki kimondta, hogy az ügy rendezésének halogatása komoly és előre nem látható következményekkel járhat, és akár a kaszinó fennmaradását is fenyegetheti. Ennek érdekében a választmány elrendelte egy rendkívüli közgyűlés összehívását, ahol „alaposan” megvitatták az ügyet.⁶⁰ Az 1942. december 7-ei választmányi közgyűlés elfogadta a zsidó tagok törlését a kaszinói névjegyzékből. Így az 1943-ban tartott rendes évi közgyűlés a választmányi határozatnak megfelelően 58 zsidó tagot törölt véglegesen a kaszinó soraiból.⁶¹ Ezek az intézkedések határozottan ártottak a kaszinó hírnevének, és meglehetősen kényelmetlen helyzetbe hozták az intézményt. Elsősorban a Nemzeti Kaszinó értékrendje és felelősségvállalása szenvedett törést, hiszen az 1896-ban bevezetett alapszabályának legfontosabb paragrafusait kellett figyelmen kívül hagynia. Részben egyes kaszinótagok is úgy érezhették, hogy a kialakult rendszer megpróbálja befolyásolni az intézmény működését, és az új ideológiai irányvonalak terjedését szorgalmazza. Azonban feltételezhető, hogy a kaszinó a megalakulásától kezdődően valamennyire nyitott volt az új eszmék részleges befogadására, és burkoltan követte az éppen aktuális politikai-társadalmi „trendeket.” Kezdetben a liberális eszmék domináltak, az impériumváltást követően pedig a fennmaradásért kompromisszumokra hajló, minden politikát kizáró kaszinó szerepét vállalta magára. Mindezek ellenére a kaszinó magát egy politikamentes intézményként definiálta, azonban mindezt a gyakorlatba helyezni viszonylag elég nehéz lehetett, így csak a húszas-harmincas évekre volt jellemző, és leginkább a kényszerűségnek tudható be. A helyzetet tovább nehezítette, hogy a kaszinónak különböző kötelességeknek kellett eleget tennie. Például felkérték, hogy minden hónapban tíz pengőt fizessen be a Magyar Norma alapba.⁶² Az 1942 novemberében lezajlott közgyűlésen is jelentős változások történtek, dr. Vékás Lajost⁶³ választották meg a Nemzeti Kaszinó élére.⁶⁴ Mondhatni már hagyományos módon, az elődjeihez hasonlóan az új elnöknek is különböző kényes helyzetekkel kellett megbirkóznia. Peres ügyek és pénzügyi nehézségek hátráltatták hivatali működésének kezdetét. Először a kaszinó pénztárosát kellett fegyelmiben részesíteni, mivel nem volt hajlandó időben elkészíteni a pénzügyi jelentést. A jelentés elkészülése viszont további bonyodalmakat szült. Kiderült, hogy az intézmény fennmaradásának érdekében egy nagyobb kölcsönnek a felvétele volt szükséges, ezért a vezetőség felhatalmazta László Endrét, hogy 10 000 pengő hitelt vegyen fel a helyi pénzintézetből.⁶⁵ Ám ez sem volt elég ahhoz, hogy a kaszinót kimozdítsák válságos helyzetéből, ennek következtében ismételten tagtoborzásba kezdtek. Most már a Kolozsváron tartózkodó összes hivatalnokot, rendőrtisztet, postást és más tisztviselőket is felkérték a belépésre. Az 1943. szeptember 29-ei választmányi közgyűlésen László Endre bejelentette, hogy a tagtoborzásnak köszönhetően a kaszinó létszáma 510 tagot számlál.⁶⁶ De a működése továbbra sem volt optimálisnak mondható. A következő hónapokban, évben

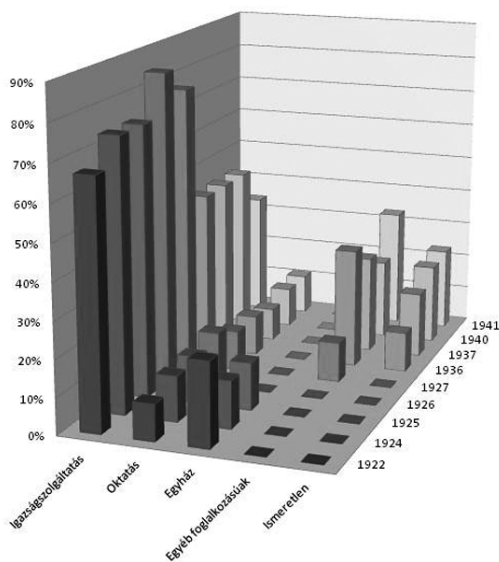
a kedvezőtlen állapotok tovább fokozódtak, hiszen a háborús front hamarosan elérte a várost. A közigazgatás és katonai parancsnokság kivonult Kolozsvárról, így tovább gyengítve az intézményt. Ezt követően újabb válságos időszak vette kezdetét (háború, kimenekülés, szovjet megszállás), melynek következményeként a Nemzeti Kaszinó véglegesen megszűnt.

A kolozsvári Nemzeti Kaszinó tisztikarának foglalkozás szerinti megoszlása

■ A kolozsvári Nemzeti Kaszinó tisztikarának a kutatásakor arra törekedtem, hogy a rendelkezésre álló dokumentumok vizsgálata eredményeként kimutatható legyen a vezetőségi tagságnak a foglalkozás szerinti eloszlása. A vizsgált adatok szerint a két világháború közötti időszakban megválasztott tisztikaroknak a döntő többsége az igazságszolgáltatásban dolgozott mint ügyvéd, táblabíró vagy ügyész. Az oktatásban dolgozók aránya alacsony, viszont a megválasztott kaszinói vezetőségben belül az évek során folyamatosan jelen voltak. Ami az egyháziakat illeti, megfigyelhető, hogy míg a húszas évek elején az arányuk 20% fölött volt, a következő választások során számuk egyre csökkent, majd teljes mértékben eltűntek a kaszinó vezetőségéből. Az „egyéb” kategóriába tartozik minden olyan foglalkozás, ami nem illett bele a fentebb említett három kategóriába. Csak 1927-ben kerülnek be a vezetőségbe. Kezdetben nagyon alacsony volt az arányuk, viszont a harmincas évek közepétől a számuk jelentős mértékben növekedett. Észak-Erdély Magyarországhoz csatolása után újabb növekedés figyelhető meg, ez részben annak tulajdonítható, hogy a kaszinó vezetősége felkérte a Kolozsvárra érkező magyarországi hivatalnokokat, tanácsadókat és tiszteket az egyesülethez való csatlakozásra.

A negyedik kategória az ismeretlen foglalkozásúakat foglalja magába, itt sajnos a dokumentumok hiánya miatt ezeknek a vezetőségi személyeknek nem lehetett kideríteni a hivatásukat. Az 1936-os évtől kezdődően rendszeresen elég jelentős arányban vannak jelen a vezetőségben. Legnagyobb arányszámukat 1941-ben érték el, hiszen ekkor már a kaszinó vezetőségének a 23%-át tették ki.

A kolozsvári Nemzeti Kaszinó két világháború közötti vezetőségi választmányát egyértelműen az igazságszolgáltatásban dolgozók uralták, akik az oktatási szférában munkát vállalókkal együtt az évek során megválasztott tisztikarban folyamatosan képviseltették magukat. Az egyéb kategóriába tartozó személyek arányszámának a jelentős növekedése a húszas évek vége felé nemcsak a kaszinó tisztikarának a megváltozását eredményezte, hanem utalhat a városi elit szakmai diverzitására, illetve Kolozsvár gazdasági életének a fellendülése következtében beáramló banki szektorban dolgozók erősödő befolyására is.

A kolozsvári Nemzeti Kaszinó tisztikarának foglalkozás szerinti megoszlása (%)

	Igazságszolgáltatás	Oktatás	Egyház	Egyéb foglalkozásúak	Ismeretlen
■ 1922	67%	10%	23%	0%	0%
■ 1924	74%	13%	13%	0%	0%
■ 1925	74%	13%	13%	0%	0%
■ 1926	85%	15%	0%	0%	0%
■ 1927	78%	11%	0%	11%	0%
■ 1936	45%	11%	0%	33%	11%
■ 1937	45%	9%	0%	27%	18%
■ 1940	45%	11%	0%	22%	22%
■ 1941	34%	11%	0%	33%	23%

A kolozsvári Nemzeti Kaszinó tisztikarának foglalkozás szerinti megoszlása (%)

Következtetések

■ A kolozsvári Nemzeti Kaszinó két világháború közötti története egyértelműen rávilágít arra, hogy az intézmény az impériumváltást követően kialakult válságos helyzet ellenére továbbra is képes volt egyfajta kulturális szerepet betöltenie a városi lakosság körében. A két évtizedig tartó folyamatosan fenyegető körülményeknek és fokozott hatósági ellenőrzésnek sem sikerült megakadályoznia az intézményt a magyar kultúra terjesztésében és a viszonylag nyugodt társasági élet kialakításában. A választmány kitartó munkásságának köszönhetően a városban élő magyar értelmiségiek jelentős része csatlakozott az egyesülethez, és ezáltal sikerült kialakítani egy olyan közösséget, mely a legnehezebb években is többnyire egységben tudott maradni.

Nagy Károly erdélyi püspök elnökké választása révén a kaszinó egy modernebb társadalmi intézménnyé alakult át, ennek eredményeképp sikerült a pénzügyi összeomlást elkerülnie, azonban az állandó anyagi nehézségek továbbra is meggátolták a társasági élet szélesebb körű kibontakozását. A kaszinó működését elismerő jogi határozatot Jelen Gyula elnök ideje alatt sikerült megszerezni. Az ő intézkedéseinek köszönhetően a taglétszám növekedése egyre jobb pénzügyi állapotokat eredményezett, ezáltal az intézmény kulturális és társasági szerepe is jelentősen javult. Elnökségének ideje alatt a kaszinó fontos fejlődési folyamaton ment keresztül, a vívmányok közül az intézmény helyiségének a kibővítése és a technikai újdonságok beszerzése volt a legfontosabbnak tekinthető. Úgyszintén kitűnő vezetői képességeinek köszönhetően az egyesületnek sikerült nagyobb pénzügyi adományoznia a város magyar diákjainak a megsegítésére, továbbá rangos kulturális események szervezése révén támogatták a helyi művészek alkotásait is. Viszont a későbbi évek során elsősorban a gazdasági válság következtében kialakult nehéz körülmények miatt egy újabb válságos periódus következett, melyet az ország politikai instabilitása tovább fokozott.

Észak-Erdély Magyarországhoz csatolása a kezdetekben lényegesen javított az intézmény társasági és főleg pénzügyi helyzetén. Voltak azonban kisebb problémák is, hiszen a szignifikáns arányt képviselő anyaországból származó tagok, az erdélyi szokásokat nem ismervén, változásokat akartak, és ez a kezdeti euforikus hangulatot követően némi feszültséget generált. Leszámítva az ehhez hasonló kisebb súrlódásokat, a kolozsvári Nemzeti Kaszinó ezekben az években újra a társasági események központi színterévé válik. A háború közeledtével viszont újra hanyatlani kezd, majd a magyarországi hivatalnokok és tisztek távozása, a szovjet csapatok bevonulása és az azt követő időszak a kaszinó végleges megszűnését okozták.

■ JEGYZETEK

1. *Erdély története*. III. Szerk. Szász Zoltán. Bp., 1986. 1280.
2. Pajkossy Gábor: *Egyesületek Magyarországon és Erdélyben 1848 előtt*. Korunk 1993. 4. sz. 103–104.
3. Erdélyi Híradó XVI. évf. 1843. márc. 7.
4. Bölöni Farkas Sándor (Bölön, 1795. dec. 14. – Kolozsvár, 1842. febr. 3.), gazdasági és politikai író. 1817-ben az erdélyi főkormányiszék, majd az erdélyi kancellária tiszteletbeli jegyzője. 1830-ban Nyugat-Európában, 1831-ben Észak-Amerikában tett nagyobb utazást. 1833-ban megalapította a Kolozsvári Kaszinót, 1836-ban a Vasárnapi Újságot. *Magyar Életrajzi Lexikon*. <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/index.html>
5. Merza Gyula: *Száz év történet*. Kvár, 1940. 6.
6. Jakab Elek: *Kolozsvár története*. III. Kvár, 1888. 774.
7. *A kolozsvári Polgári Társalkodó alapszabályai*. Kvár, 1840. 21.
8. Merza: i. m. 1940. 27.
9. Fazakas László: *Polgári kaszinók Kolozsváron*. Korunk 2013. 9. sz. 89–96.
10. Bárdi Nándor: *A Romániához került erdélyi, bánági, kelet-magyarországi magyarok (1918–1921)*. In: *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. Szerk.: Bárdi Nándor, Fedinec Csilla, Szarka László. Bp., 2008. 32.
11. György Béla: *A romániai Országos Magyar Párt története (1922–1938)*. Bp., 2006. 14.
12. Az új vezetőség: igazgató dr. Óvári Elemér, gazda dr. Rohonczy Lajos, titkár dr. Jeszenszky Gyula, pénztáros: dr. Novák István, ügyész dr. Sillay István, könyvtáros dr. Borbély István.
13. Nagy Károly (Kisborosnyó, 1868. okt. 29. – Kolozsvár, 1926. febr. 16). Református püspök, egyházi író. Nagyenyeden, a teológiai fakultáson 1890-ben szerzett oklevelet. Brassóban, majd Nagyenyeden lelkész. 1895-től a kolozsvári ref. teológiai fakultáson tanár. 1908-tól az erdélyi ref. egyházkerület főjegyzője, 1918-tól püspöke. *Magyar Életrajzi Lexikon* (<http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/index.html>); *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon*. IV. Főszerk. Dávid Gyula, Kvár, 2002. 41.
14. Mózes Árpád: *A kolozsvári magyar lutheránus egyházközösség lelkésze. Az erdélyi magyar evangélikus-lutheránus egyház története a két világháború között*. Korunk 2002. 4. sz. <http://www.korunk.org/?q=node/8&ev=2002&honap=4&cikk=6860>
15. Dr. Jelen Gyula. ügyvéd. A kolozsvári egyesületi élet jeles személyisége. Elnöke volt a kolozsvári Nemzeti Kaszinónak és a kolozsvári Katolikus Népszövetségnek, továbbá a szintén kolozsvári Takarékpénztár és Hitelbank igazgatósági tagja volt. *Erdélyi Lexikon*. Szerk. dr. Osváth Kálmán. Nagyváradi, 1928. 132.
16. Óvári Elemér: (Kolozsvár, 1876. feb. 13. – Kolozsvár, 1944. okt. 11.) Tiszti főügyész; a kolozsvári egyetem jog- és államtudományok karán doktorált. 1944-ben, feleségével együtt rejtélyes körülmények között meggyilkolták. In: Killyéni András: *Kolozsvár sport-kultúrtörténete Trianon előtt*. Bp., 2010.
17. *Nemzeti Kaszinó*. Arhivele Naționale Direcția Județeană Cluj (Román Országos Levéltár Kolozs Megyei Igazgatósága, Kolozsvár, a továbbiakban ROL KMI, Fond. 789. (Cazinoul Național), *Közgyűlési jegyzőkönyvek*, 3. dosszié, 2. főló.
18. *Ellenzék* XLIII. évf. 1922. már. 15.
19. Bíró Sándor: *Kisebbségben és többségben. Románok és magyarok 1867–1940*. Csíkszereda, 2002. 293, 299.
20. ROL KMI, F. 789., 4. d., 6. f.
21. Merza: i. m. 34.
22. Dr. Újvárosi Miklós kolozsvári táblabíró a két világháború között. <http://epa.oszk.hu/01500/01579/00031/pdf/093-099.pdf>
23. ROL KMI, F. 789., 4. d., 14. f.
24. *A kolozsvári Nemzeti Kaszinó alapszabályai, házszabályai és ügyrendje*. Kvár, 1897. 1.
25. ROL KMI, F. 789., 4. d., 17. f.
26. Nagy Lajos: *A kisebbségek alkotmányjogi helyzete Nagyromániában*. Kvár, 1944. 98.
27. *A kolozsvári Nemzeti Kaszinó alapszabályai, házszabályai és ügyrendje*. Kvár, 1897. 27.
28. ROL KMI, F. 789., 4. d., 17. f.
29. ROL KMI, F. 789., 4. d., 18-19. f.
30. ROL KMI, F. 789., 4. d., 24-25. f.
31. Az impériumváltásig a kolozsvári törvényszéken szolgált, majd ezt követően vált a kolozsvári *Ellenzék* politikai-társadalmi napilap szerkesztőjévé és annak vezérigazgatójává. *Erdélyi Lexikon*. 110. *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon* (<http://lexikon.kriterion.ro/szavak/794/>)
32. Olajos Domokos (Korond, 1885. ápr. 10. – ?.) Szerkesztő, újságíró. 1914-ig állami tisztviselő, majd a kolozsvári *Újság* helyettes szerkesztője, 1924–25-ben *Magyarság* címmel maga jelentetett meg napilapot, ennek megszűnése után az *Ellenzék* belső munkatársa. 1929-től a *Keleti Újság*, 1933-tól a kolozsvári *Magyar Újság* felelős szerkesztője. Sajtóvétség címén a királyi ügyészség 25 ízben ítélte el. *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon* IV. 193.
33. Az Olajos Domokos által használt szavak: selyemfű, strigó, gonosz, aljas, gyáva.
34. Politikai, közgazdasági és társadalmi napilap; Kolozsvárt jelent meg 1880 és 1944 között, megszakítás nélkül. Alapítója Bartha Miklós függetlenségi párti politikus és közíró. Politikai irányzata a húszas években liberálisabbá válik, 1925-ben egy időre vállalja az OMP irányvonalát. Később az *Ellenzék* a román kormányzat felé együttműködést kereső Bánffy Miklós liberálisabb közegét támogatja. Szellemi vezetői Kuncz Aladár, majd Krenner Miklós, Szentimrei Jenő, Lakatos Imre és Hunyady Sándor voltak. A bécsi döntést követően az Erdélyi Párt politikájának sajtóorgánuma lesz, majd 1941 és 1943 között erős jobboldali befolyás alá kerül. *Romániai Magyar Irodalmi Lexikon*. I. 286.
35. ROL KMI, F. 789., 4. d., 27-28-29-30-46. f.

36. ROL KMI, F. 789., 3. d., 24. f.
37. ROL KMI, F. 789., 3. d., 23. f.
38. ROL KMI, F. 789., 4. d., 46. f.
39. Alenökök dr. Ferencz József, dr. Óvári Elemér, igazgató Fekete Nagy Béla, pénztáros dr. Novák István, titkár dr. Ehrlich István, gazda: dr. Rohonczy Lajos, könyvtáros dr. Borbély István, ügyész: dr. Sillay István.
40. ROL KMI, F. 789., 3. d., 33-34. f.
41. ROL KMI, F. 789., 4. d., 67. f.
42. ROL KMI, F. 789., 4. d., 69-70. f.
43. ROL KMI, F. 789., 15. d., 66. f.
44. Gyalui Rosenberg Sándor szászfenési földbirtokos. <http://www.epa.hu/01500/01579/00029/pdf/140-143.pdf>
45. Fekete Nagy Béla. Tanulmányait Kolozsváron kezdte, majd egy-egy szemeszert Londonban és Párizsban töltött. Ezt követően a kolozsvári törvényhatósághoz kerül, ahol huszonöt évig szolgálja a várost tanácsosként, majd pedig alpolgármesterként. Nagymértékben hozzájárult a pénzügyi, illetve tisztviselői státus átrendezéséhez. Jelentős szerepet játszott a közbiztonság és a villamostelep létesítésében. Több tanulmánya jelent meg az erdélyi közgazdasági életéről. Több évig igazgatója volt a kolozsvári Nemzeti Kaszinónak, ahol indítványai révén számos korszerű elképzelésnek a megvalósítója volt, továbbá a Háztulajdonosok elnöke volt. *Erdélyi Lexikon.* 90.
46. ROL KMI, F. 789., 4. d., 74. f.
47. ROL KMI, F. 789., 4. d., 101. f.
48. ROL KMI, F. 789., 4. d., 91. f.
49. Merza1940. 40.
50. ROL KMI, F. 789., 6. d., 20. f.
51. Bárdi Nándor: *A Romániához került erdélyi, bánági, kelet-magyarországi magyarok (1918–1921)*. In: *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. Szerk. Bárdi Nándor, Fedinec Csilla, Szarka László. Bp., 2008. 90.
52. Bíró 2002. 297.
53. Csucsuj István: *A magyar közgazdaságtudomány fejlődése Erdélyben a XX. században*. In: *Az erdélyi magyar gazdasági gondolkodás múltjából*. Szerk. Csetri Elek, Egyed Ákos, Kerekes Jenő, Somai József. Kvár, 2001. 159.
54. László Endre 1918 előtt a törökkanizsai takarékpénztár igazgatója, illetve az ott alapított Villamos Rt-nek volt az igazgatója. 1921-ben elfogadja a gyulafehérvári Takarékpénztár vezérigazgatói posztját. A Takarékpénztár (később Transilvania Bank) és az Erdélyi Gazdasági Bank fúzióját követően a székhely átkerül Kolozsvárra. Az új intézet alelnökévé választották. Továbbá az erdélyi Katolikus Státus igazgató tanácsosa és az Erdélyi Bankszindikátus igazgatósági tagja volt. *Erdélyi Lexikon.* 168.
55. ROL KMI, F. 789., 4. d., 116. f.
56. ROL KMI, F. 789., 4. d., 117. f.
57. ROL KMI, F. 789., 4. d., 119. f.
58. ROL KMI, F. 789., 4. d., 122. f.
59. ROL KMI, F. 789., 3. d., 61. f.
60. ROL KMI, F. 789., 4. d., 124. f.
61. ROL KMI, F. 789., 15. d., 81-82. f.
62. ROL KMI, F. 789., 4. d., 125. f.
63. Vékás Lajos. (Barátos, 1880. okt. 5. – 1962. Kv.) – közgazdasági szakíró. Középiskoláit a sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégiumban végezte (1898), majd Kolozsváron szerzett ügyvédi diplomát és jogi doktorátust. 1905-ig a kolozsvári Királyi Táblán tanácsjegyző, majd törvényszéki bíró. Az I. világháborúban az orosz fronton harcolt. 1920-ban megalapította a Minerva Nyomda Rt.-t, amelynek igazgatótanácsi tagja, 1933-tól vezérigazgatója. Tagja volt az OMP Központi Intézőbizottságának, tíz éven át elnöke a Grafikai Munkaadók Szövetségének. Politikai és szakcikkei a Keleti Újságban, Magyar Újságban, Magyar Népből, Pásztortűzben, Református Szemlében jelentek meg. (<http://lexikon.kriterion.ro/szavak/4991/>) *Erdélyi Lexikon.* 168.
64. ROL KMI, F. 789., 3. d., 63. f.
65. ROL KMI, F. 789., 4. d., 128. f.
66. ROL KMI, F. 789., 4. d., 136. f.

